ÎN LEGĂTURĂ CU UNELE FORME ARHAICE DE PERFECT SIMPLU ŞI DE MAI MULT CA PERFECT ŞI CU UNELE VALORI ALE PERFECTULUI SIMPLU ÎN GRAIURILE POPULARE ACTUALE

DE

VICTORELA NEAGOE

0.1. Examinarea datelor culese recent în anchetele dialectale efectuate în Muntenia pentru NALR *Muntenia şi Dobrogea* şi în Munţii Apuseni pentru volumul *Texte dialectale — Munţii Apuseni* ne-a sugerat cîteva observaţii în legătură cu răspîndirea, în prezent, a unor forme arhaice de perfect simplu şi de mai mult ca perfect, pers. a II-a pl. în *-(se)(ră)t* în graiurile muntenești şi cu valoarea de marcă a acţiunii petrecute „azi" în zona Munţilor Apuseni.

1. Formele arhaice de perfect simplu (= p.s.) şi de mai mult ca perfect (= m.m.c.p.) pers. a II-a pl. în *-(se)(ră)t*, curente în limba veche[1], au fost înregistrate de ALR I şi ALR II în localităţi din Munţii Apuseni, Crişana şi în trei puncte (728, 762, 954) din estul Munteniei.

Dacă anchetele pentru NALR — *Transilvania* au dat posibilitatea de a stabili cu mai mare exactitate aria acestor forme verbale în vestul teritoriului dacoromân[2], cercetările efectuate pe teren pentru NALR — *Muntenia* lărgesc considerabil aria acestei particularităţi, formele în *-(ră)t* ale p.s. şi în *-se(ră)t* ale m.m.c.p., pers. a II-a pl., fiind atestate în pct. 730, 732, 735, 747, 828, 832, 836[3].

Fenomenul înregistrat în localităţile menţionate mai sus formează două arii morfologice distincte, situate una în nord-est, cu prelungiri spre sud, şi alta în sud-est, avînd ca limită sudică cursul Dunării (vezi harta anexă).

Comparînd răspunsurile celor două anchete efectuate la un interval de patru decenii, constatăm că NALR — *Muntenia*, deşi, în general, lărgeşte

---

[1] Vezi Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, II, Paris, 1914, p. 216 ; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, IV, V, VI, Bucureşti, 1966, p. 289 ; S. Puşcariu, *Limba română*, Bucureşti, 1976, p. 250 ; cf. C. Frâncu, *Din istoria perfectului simplu românesc : formele de pers. I şi a II-a pl. cu sufixul -ră-*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, II, Bucureşti, 1971, p. 1419—1423.

[2] Vezi V. Bidian, *Persistenţa unor forme vechi la primele două persoane de plural ale perfectului simplu*, în CL, XVIII, 1973, nr. 2, p. 217—230.

[3] Punctelor cartografice le corespund următoarele localităţi : 730 = Siriu-Băi, 732 = Luncile, 735 = Odăile, 747 = Gura Sărăţii, jud. Buzău ; 828 = Radovanu, 832 = Chirnogi 836 = Ciocîrlia, jud. Ilfov.

BDD-A24095 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 19:11:40 UTC)

aria fenomenului cu noi atestări, nu a înregistrat formele vechi în *-(ră)t* la p.s. și în *-se(ră)t* la m.m.c.p. și în pct. 698 (= 762, ALR II).

Trebuie să presupunem, în această situație, fie că în graiul localității respective s-au generalizat, astăzi, formele noi, în *-răți*, fie că coexistă cele două forme, fiind mai frecventă (sau singura folosită în vorbire de anumiți vorbitori) desinența *-răți* față de *-răt*, în evident regres.

Răspunsurile înregistrate la întrebările referitoare la p.s. și la m.m.c.p. din chestionarul NALR — *Muntenia* relevă menținerea vechii desinențe *-t* (pers. a V-a), chiar după intercalarea elementului desinențial *-ră-* la toate persoanele pluralului, ca marcă la timpurile în discuție.

Datele consemnate în *Tabel*, unde prezentăm o listă a tuturor verbelor notate în anchetele dialectale pentru NALR — *Muntenia*, la p.s. și la m.m.c.p., pers. a V-a, ne dau posibilitatea să observăm că singura localitate în care apare forma caracteristică limbii vechi pentru m.m.c.p., fără extinderea elementului *-ră-* ca la p.s., este pct. 836 : *cîntáserăți*, *cusúserăți*, *cumpăráserăți*, *dădúserăți*, *avuséserăți*, *stătúserăți*, *fuséserăți*, și că în pct. 730 și 747 au fost înregistrate, la cîteva verbe, de conj. a II-a, a III-a, a IV-a, forme omonime la p.s. cu cele de m.m.c.p. : *văzúserăt* : 730, *plînséserăt* : 730, *tușíserăt* : 730, *scriséserăt* : 730, *dădúserăt* : 747, *vruséserăt* : 747, *făcúserăt* : 747, *fuséserăt* : 747.

Anchetele cu chestionarul, realizînd și investigarea tezaurului lingvistic latent, mai ales cînd anumite moduri, timpuri sau persoane ale verbelor nu sînt utilizate frecvent în vorbire, așa cum este cazul și cu pers. a II-a pl. a p.s. — greu de obținut într-un dialog — pun în lumină menținerea unor fapte arhaice de morfologie în zone socotite, pînă acum, mai puțin conservatoare, ba mai mult, considerate a fi zone tipic i n o v a t o a r e.

De subliniat că această particularitate arhaică se alătură altor elemente conservatoare ale graiurilor muntenești (păstrarea formelor verbale iotacizate, formele identice de imperfect, pers. a III-a sg. și pl., precum și alte mărturii de limbă veche)[4], ceea ce arată că este vorba de o t r ă s ă t u r ă relativ puternică a sistemului dialectal în discuție.

Persistența desinenței arhaice *-(ră)t* demonstrează, pe de o parte, că p.s. este încă un timp viu în nord-estul Munteniei[5], iar pe de altă parte, că există o legătură formală între paradigmele p.s. și ale m.m. c.p.[6].

2. Deși, în ceea ce privește a r i a d e r ă s p î n d i r e a p.s., cercetări anterioare[7] au stabilit că aceasta include partea vestică a teritoriului dacoromân (Oltenia, Banatul, Munții Apuseni și vestul Munteniei), referitor la v a l o a r e a s p e c i f i c ă, individualizatoare, a acestui timp, anume de

[4] Vezi Victorela Neagoe, *Elemente arhaice în graiurile muntenești*, în FD, IX, 1975, p. 143—147.

[5] Vezi Magdalena Vulpe, *Despre aria de răspîndire a perfectului simplu în graiurile muntenești*, în CL, XXII, 1977, nr. 2, p. 255—259.

[6] Cf. Victorela Neagoe, *Despre -ră- în formele de perfect simplu și de mai mult ca perfect*, în FD, VIII, 1973, p. 139.

[7] Al. Georgescu, *Perfectul simplu în dialectul dacoromân*, în SG, II, 1957, p. 29—52 ; idem, *Perfectul simplu în dialectul dacoromân. Observații asupra răspîndirii geografice a perfectului simplu în dacoromână*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 317—327; Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, 1961, p. 98—99 ; Maria Marin, *În legătură cu o formă muntenească de perfect simplu*, în FD, VII, 1971, p. 317—318 ; Victorela Neagoe, *op. cit.*, p. 134—138 ; Magdalena Vulpe, *op. cit.*, p. 258—259.

BDD-A24095 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 19:11:40 UTC)

(*Tabel*)

Nr. chest. NALR	Perfectul simplu [5]	Puncte cartografice	Nr. chest. NALR	Mai mult ca perfectul [5]	Puncte cartografice
1	2	3	4	5	6
103	văzúrăt	735, 832	105	văzúserăt	730, 735, 832
	văzúserăt	730		văzúrăt	828
135	plînsérăt	735, 828, 832			
	plînséserăt	730			
140	auzírăt	730, 732, 735, 828, 832			
177	spusérăt	747, 832			
	spuséserăt	730, 735			
183	mîncárăt	730, 732, 747, 828			
194	tuşírăt	732, 735, 747	196	tuşíserăt	730, 732, 747
	tuşíserăt	730		tuşírăţ	828
337	luárăt	730, 735, 747, 832	338	luáserăt	730, 735, 747,832
345	ţinúrăt	730, 735, 747, 832	347	ţinúserăt	730, 735, 747, 832
409	dormírăt	730, 735, 747, 832	411	dormíserăt	730, 735, 747, 832
422	visárăt	730, 735, 747, 832			
533	fugírăt	730, 735, 747, 828 832	535	fugíserăt	730, 735, 747
569	cerúrăt	730, 735, 747, 836			
581	băúrăt	730, 732, 735, 747, 832, 836			
601	cîntárăt	730, 836	603	cîntáserăt	730, 735, 747, 832,
				cîntásetu	836
1 080	cosírăt	730, 732, 735, 747, 832	1 082	cosísărăt	730, 732, 735, 747
1 094	bătúrăt	730, 732, 735 747, 832, 836			
1 268	ţesúrăt	730, 732, 735 747, 832	1 270	ţesúserăt	730, 732, 735, 747, 828
1 668	scríserăt	732, 735, 747 832, 836,			
	scríséserăt	730			
1 777	cusúrăt	730, 732, 735 747 832, 836	1 779	cusúserăt	730, 732, 735, 747, 832
				cusúsetu	836
1 803	cumpărárăt	730, 732, 735, 747, 832, 836	1 805	cumpăráserăt	730, 732, 735, 747, 828
				cumpărásetu	836
1 816	vîndúrăt	730, 732, 747, 828, 832, 836	1 818	vîndúserăt	730, 732, 735, 828, 832
				vîndúsetu	836
1 865	dădúrăt	730, 732, 735, 832, 836	1 867	dădúserăt	730, 732, 735, 747, 832
	dădúserăt	747		dădúsetu	836
1 889	(în)muiérăt	730, 732, 735, 832, 836			
	(în)muiáserăt	747			
1 894	rămă(u)sérăt	730, 732, 735, 747, 832, 836			
1 917	vrúrăt	730, 735			
	vrusérăt	732, 828, 832			
	vruséserăt	747			
1 924	avúrăt	732	1 926	avuséserăt	730, 732, 735, 747
	avusérăt	730, 735, 836		avusésetu	836

BDD-A24095 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 19:11:40 UTC)

1	2	3	4	5	6
1 932	făcúrăt	730, 732, 735, 828, 832, 836			
	făcúserăt	747			
1 940	stătúrăt	730, 735, 747	1 942	stătúserăt	730, 732, 735, 747
				stătúset	836
1 948	venírăt	730, 732, 735, 747, 828, 836			
1 956	fusérăt	730, 732, 735, 832	1 958	fuséserăt	730, 732, 735, 747, 832
	fuséserăt	747		fusésetʲ	836

redare a unor acțiuni recente, petrecute chiar în ziua cînd sînt relatate, se remarcă faptul că ea este ocurentă în Oltenia[8] și în sud-vestul Munteniei[9].

Or, examinarea contextelor în care apar forme de perfect simplu în culegerile de texte dialectale din diferite zone ale teritoriului dacoromân relevă existența valorii de marcă a acțiunii petrecute „azi", precum și a valorii modale, de actualizare a evenimentului narat — valori consemnate pînă acum ca specifice graiurilor oltenești — în localități din Munții Apuseni: Neagra, Gîrda, Scărișoara și Arieșeni, jud. Alba.

De subliniat că aceste valori au fost înregistrate la toți informatorii anchetați, indiferent de generație sau sex, în conversații dirijate sau în discurs liber.

2.1. În răspunsurile la întrebările „Ce ai făcut ieri ? ... Dar azi ?" — puse t u t u r o r informatorilor din localitățile Neagra, Gîrda, Scărișoara și Arieșeni, crîngurile Pîrvești, Lăzești, Hănășești, Ocoale, Negrești, Ghețar, Galbena, Cobleș, Bubești, în intenția de a obține date comparabile pe generații și sexe, sînt atestate forme de p.s. pentru a exprima acțiuni desfășurate chiar în cursul zilei în care avea loc convorbirea între cei doi interlocutori, în timp ce p.c. este utilizat pentru acțiuni anterioare celor redate prin formele de p.s. Astfel :

(1) [Ce ai făcut ieri ?]

ieri? ieri dimineață **m-am** *sculat / și* **am mai schimbat** *pruncii aieștia / și* **le-am** *spălat hainili... și m-am mai...* **am mai săpat** *pe-aci prin grădină* **am mai săpat/am pus** *niști varză* / [. . .]

[Și astăzi ?]

astăzi **făcui** *pinea // mai* **făcui** *niști cocături* / [. . .]

(Pașca Gaftea, 54 de ani, Ocoale)

[8] Cf. Al. Rosetti, *Despre valoarea perfectului simplu*, în LR, IV, 1955, nr. p. 69—73; Grigore Brâncuș, *Sur la valeur du passé simple en roumain*, în *Mélanges Linguistiques* publiés à l'occasion du VIIIe Congrès International des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 Août, 1957, București, 1957, p. 159—173; Al. Georgescu *Perfectul simplu în dialectul dacoromân*, în SG, II, 1957, p. 29—52; Ruxandra Pană-Boroianu, *Remarques sur l'emploi du passé simple dans les textes non littéraires d'Olténie*, în RRL, XXVII, 1982, nr. 5, p. 423—434. Aceeași valoare este consemnată și pentru dialectele italienești de sud (Sicilia și Calabria de sud) de G. Rohlfs, *Grammatica della lingua italiana e dei suoi dialetti*, III, Torino, 1969, § 672.

[9] Vezi Ion Moise, *Aria de răspîndire a perfectului simplu în Oltenia și Muntenia*, în LR, XXVI, 1977, nr. 1, p. 91—93; Magdalena Vulpe, *op. cit.*, p. 255—257.

BDD-A24095 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 19:11:40 UTC)

(2) [Ce ai făcut ieri ?]

ieri ? / ieri **n-am făcut** *mari triabă // am* **vinit** *acolo la un cumnat / că iei stau mai diparti / și ce* **am făcut ? ! / m-am dus** *și* **am adunat** *nuștiu napi / ... dup-aceea* **am vinit** *acasă / ș-am mîncat/m-am culcat / c-așa* **mi-o venit somnu**/*ba* **m-am dus** *și* **am cules** *nuștiu cîrești / cu cumnatu dintr-un cireș /* [...]

[Și astăzi ?]

astăz numa **vinii** *// mă* **seulai** *la patru / și* **luarăm** *autobuzu //*

(Neag Zorița, 28 de ani, Negrești)

(3) [Ce ai făcut ieri de cînd te-ai sculat ?]

ieri ? / da că și az / și de cînd **ma seulai** */ dădui** *la porc /* **mulsei** *vaca / și* **mă dusei** *pi doospe lăt curățîi // pe-acolo pi la p.tri*

Și aseară ce făcuși ?]

aseară ? / am **zăhănit** *acasă /* **am dat** *la porci / nevasta* **o muls** *vaca/***io am dat** *la porci /* **ș-am mîncat** *de cină /* **m-am culcatu** *//*

[Și astăzi ?]

dimineață mă seulai / și mă dusei iară. . . la curățit / [...]

(Belei Sofia, 66 de ani, Neagra)

2.2. Chiar atunci cînd anchetatorul, în mod deliberat, a folosit p.s. pentru „ieri" și p.c. pentru „astăzi", subiectul a răspuns prin p.s. pentru intervalul de timp raportat la orice perioadă a zilei respective care precede momentul vorbirii :

(1) [Ieri ce mîncași ?]

ieri am [ɛ] *ieri știi ce* **am făcut** *? / ceala cari am fo la vasilica / aceala ce te-o dus la spitali / tu știi. . . și ia* **s-o rugat** *de mini ca să mă duc să-i ajut la curățit /* [...]

[Și te gurișî ieri ?]

ieri **am fost** *acolo / di pi la ...* **am închis** *vaca pi la zăei / și* **am mărs** *la curățit / și* **n-am mîncat** *numa om pic acasă /* [...] *dup-aceea* **am urlat** *acasă //*

[Și alaltăieri fuseși pe aici prin centru ?]

cînd **am fost** *aci / c-am fost / cînd* **am fo** *cu darea // am* **fost** *pe-aicea /* [...]

(Hanăș Rafila, 76 de ani, Hănășești)

(2) [Și acum s-au dus nepoatele ?]

ia / acuma să duseră fietili // că **nu mă dusei** *io//că mă dor picioarili / și* **umblai** *cu cizmele astea aclo pi vali /* [...]

(Belei Sofia, 66 ani, Neagra)

2.3. Ca și în Oltenia și în sud-vestul Munteniei, în zona Munților Apuseni p.s. are și o valoare modală, de actualizare a evenimentului narat ; p.s. este ocurent în fragmente dialogate, integrate în narațiune, vorbitorul păstrînd, în felul acesta, raporturile temporale din planul acțiunii :

(1) *ș-apo tata o zîs „d-apă ce* **vrușel** *să fac noi / că mi-e frate / și mă cheamă / io* **nu mă bagai** *la nimica / iacătă io* **vorbii** *cu hudriasca" / cu mă-sa // ; eram acolo la ciondrieșli // ș-apo. . . știi ca copiii auzeam holcă / noi durmeam // auzeam holcă. . . faci „***viniră** *lupii la șură la viti" //*

(Hanăș Rafila, 76 de ani, Hănășești)

(2) *s-o dus la părinți / ș-o spus : „uiti ce văzui io / și cum făcu // să* **trasă** *șarpele din ia" / ș-apo ice că fierbi laptili / și l-afumi //*

(Petrusi Petrea, 46 de ani. Lăzești)

BDD-A24095 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 19:11:40 UTC)

Aceeași semnificație o are p.s. cînd redă un trecut foarte apropiat, plasat imediat înaintea momentului vorbirii. În această situație, p.s. este utilizat cu scopul de a solicita în permanență atenția interlocutorului[10] :

(1) *era corniti nainti / vă* **spușel** */ ni ! /*

(Pleșa Vasile, 66 de ani, Scărișoara)

(2) *cîn o alinat-o o fo tîrzie vriemi / no !* **auziș** */ așa o fost așa / nu că am știut-o numa noi / că s-o știut... tăț aco / hănășeștii ceia o știut di triab-aceea //*

(Hanăș Rafila, 76 de ani, Hănășești)

Ocurența perfectului simplu, avînd semnificația temporală a unui trecut recent, în Munții Apuseni, conferă acestei trăsături statutul de particularitate dialectală specifică ariei avute în vedere, cu atît mai mult cu cît această arie nu se învecinează cu cea oltenească. Acest fapt ne îndreptățește să afirmăm că Oltenia nu mai poate fi considerată ca „centru al ariei perfectului simplu" [11].

À PROPOS DE CERTAINES FORMES ARCHAÏQUES DU PASSÉ SIMPLE ET DU PLUS-QUE-PARFAIT ET DE CERTAINES VALEURS DU PASSÉ SIMPLE DANS LES PARLERS DACO-ROUMAINS ACTUELS

RÉSUMÉ

Les remarques de l'auteur s'appuient sur le matériel qui a été recueilli pour l'AFLR dans le Pays des Motzi, ainsi que pour le NALR — *Muntenia și Dobrogea*.

1. Les recherches récentes relèvent la présence des formes archaïques à la 2e personne du pluriel du passé simple et du plus-que-parfait — formes courantes dans les textes du XVIe siècle sur tout le territoire daco-roumain — du type *tușirăț, luarăț*, respectivement *tușiserăț, fuseserăț*, dans quatre points du nord-est de la Valachie (730, 732, 735, 747), aussi bien que dans des aires qui sont dispersées dans la partie sud de cette province (les points 828, 832, 836). Les formes archaïques du passé simple (2e pers. du pluriel) sont occurrentes aussi dans le Pays des Motzi.

Ces formes dialectales spécifiques prouvent que le passé simple constitue encore un temps vivant dans le nord-est de la Valachie et qu'il y a un rapport formel entre les paradigmes des deux temps en question.

2. Bien que des recherches antérieures aient délimité l'aire d'emploi du passé simple dans la partie occidentale du territoire daco-roumain (dans l'Olténie, le Banat, le Pays de Motzi et l'Ouest de la Valachie), ces recherches n'ont pas précisé la valeur spécifique, individualisatrice, de ce temps — à savoir qu'il indique une action récente qui vient de se passer le jour même où l'on parle — que pour l'Olténie et le sud-ouest de la Valachie. L'étude du passé simple dans son contexte, facilitée par la moisson de textes dialectaux, glanés dans les parlers roumains, nous a permis de déceler l'existence de cette valeur de marque d'une action passée „aujourd'hui" et de la valeur modale, qui actualise l'événement raconté — valeurs considérées jusqu'à présent spécifiques aux parlers d'Olténie — dans deux localités du Pays de Motzi, Gîrda et Scărișoara, véritables foyers de l'identité culturelle régionale respective, chez tous les informateurs enquêtés et appartenant à des générations différentes.

Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice
București, str. Nikos Beloiannis, nr. 25

[10] Cf. Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, București, 1980, p. 74.

[11] Cf. Al. Georgescu, *op. cit.*, p. 33 ; Ruxandra Pană-Boroianu, *op. cit.*, p. 427.

BDD-A24095 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 19:11:40 UTC)

BDD-A24095 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 19:11:40 UTC)